

# HSIEB L-ILMA ĠIERI FIL-BIRGU TA' L-IMGHODDI

Anton Attard

Fl-imgħoddi, l-aktar fi żmien l-ordni ta' San Ġwann, il-biża' ta' xi assedju mill-Misilmin kien iġieghel lill-mexxejja tal-poplu jiehdu hsieb li xi hażniet ta' bżonnijiet essenzjali ma jkun neqsin qatt. Minn ta' quddiem fost dawn kien l-ilma.

Għalkemm wara l-Assedju ta' l-1565, il-Kavallieri bnew u marru fil-Belt Valletta, l-importanza strategika tal-Birgu baqgħet li kienet qabel. Kienet haġa ċerta li, għal darb'ohra, jista' jkun il-mira ta' l-għadu. Għalhekk kien jinhtieg li din il-belt ikollha dejjem għall-lest il-bżonnijiet essenzjali għall-ghejxien ta' l-abitanti, f'każ li jingħalqu l-bibien tas-swar minhabba xi hbit.

Il-provista ta' l-ilma kienet minn ta' quddiem f'moħħ l-amministraturi u spiss kien isir stħarriġ biex jaraw il-qagħda ta' dan il-prodott essenzjali. Stħarriġ ta' din l-għamla kien sar f'Mejju ta' 1645 mill-Gran Prijur ta' Alvernja, Fra De La Viriville. Dan kien halla rapport iddettaljat hafna dwar il-qagħda tal-hażniet ta' l-ilma li kien hemm fil-Birgu ta' dak iż-żmien.

## SITT GHEJUN TA' L-ILMA ĠIERI

Fl-istħarriġ li għamel, il-Gran Prijur iltaqa' ma' sitt nixxieghat ta' ilma, li dwar kull waħda minnhom halla tagħrif iddettaljat għall-ahħar. Fir-rapport li hejja, għamilha ċara li f'dawn il-bjar ma jidholx ilma tax-xita, iżda jimtlew biss bl-ilma ġieri li jnixxi mill-vini fil-blat.

L-ewwel waħda li żar kienet f'*Xatt ix-Xwieni* (illum ix-Xatt ta' Sant' Anġlu jew ta' San Lawrenz). Din kienet fid-dar ta' Geo Domenico Bonnici, Alfier tal-Birgu. L-ilma kien jingabar f'bir fond tletin xiber, għalkemm dakinhar li rah kien fih biss erbatax-il xiber ilma. Għalkemm l-ilma ma kienx tal-kwalita' mixtieqa, il-Prijur iddikjara li kien tajjeb għall-ħasil u biex jinxtorob mill-bhejjem.

Mhux bogħod wisq minn din, fi *Triq San Lawrenz*, kien hemm nixxiegha ohra. Din kienet fid-dar li kellu Nardu D'Armeni, mikrija lil Gużepi Camilleri. L-ilma li joħroġ minnha kien jispiċċa f'bir fond sittax-il xiber. Għalkemm dan kien xi ftit salmastru, f'każ ta' hteieġa seta' jinxtorob ukoll u seta' jintlaħaq mit-triq faċilment.

Ftit 'il fuq, fi *Triq ta' Lhud*, li parti minnha għadha teżisti sal-lum, fid-dar ta' Dun Klement Attard, Fra Viriville qal li eżamina bir li jimtela bl-ilma ġieri. Għalkemm il-bir kien fond tnejn u tletin xiber, meta rah hu kellu biss sitt ixbar ilma. Kien ilma frisk, helu, u tajjeb għax-xorb. Il-herża tal-bir kienet tintlaħaq

mit-triq li kien hemm fuq wara tad-dar.

Fl-istess triq, f'dar li kien jgħammar fiha Kristoforo Mino', De La Viriville jgħid li kien hemm nixxiegha ohra. L-ilma li joħroġ minnha kien jingema' f'bir fond erbgha u għoxrin xiber; għalkemm kien jasal biss flivell ta' sitt ixbar. L-ilma kien joħroġ kotran tant, li l-ekwipaġġ tax-xini Kapitana, wara jum shiħ itellgħu minnu, baqa' ma tbattalx. Il-kavallier żied jirrapporta li għalkemm l-ilma kien ftit salmastru, iqisu tajjeb biex jintuża għat-tisjir, għall-għaġna tal-hobż, u biex jixorbuh il-bhejjem.

Hażna ohra ta' ilma ma kenitx 'il bogħod wisq minn dawn it-tnejn. Din kienet taħt id-dar, propjeta' tal-knisja ta' San Lawrenz, bieb ma' bieb ma' l-imħażen li kien għad għandu l-Ordni fi Triq Monserrat. Il-herża tal-ġieba kienet tista' tintlaħaq mit-triq. Inghad li din ġiet imbarrata sbatax-il sena qabel, wara li fiha kienet intefgħet u gherqet mara. Iżda wara li ġiet eżaminata, fuq ordni ta' De La Viriville, inkixfet mill-ġdid. Instab li l-ġieba kienet fonda erbghin xiber u wiesgħa daqs għoxrin ohra. L-ilma kien fond biss erbat ixbar. Instab li dan kien ilma frisk, helu u tajjeb għax-xorb. Iżda billi kienet ilha magħluqa għal dan iż-żmien kollu, ingħata parir li, wara li titnaddaf mill-materjal li kien ingabar fiha, tithalla miftuha għall-arja, biex toħroġ l-umdità'.

Nixxiegha ohra li qanqlet ċerta kurżita', kienet dik li spezzjona l-Gran Prijur fid-dar ta' Filippu Casbor, fi triq li indikawha bhala '*l isfel mal-ġenb tal-Palazz ta' l-Inkiżitur*. Din tista' tkun dik li illum hi *Triq il-Lbiċ*. Hawn l-ilma kien jingema' f'hofra fonda erbatax-il xiber bi tlieta ohra wiesgħa. Għalkemm l-ilma qatt ma naqas, ma kienx iżomm fl-istess livell. Waqtiet kien jogħla u foħrajn jitbaxxa. B'hekk, tqieset li ma tistax torbot fuqha. L-ilma fiha tqies tajjeb għat-tisjir, għal xi għaġna, u għall-



Dnejjem. Ghalkemm ii-hofra,  
jew Dir, kien fil-bitha tad-dar,  
fka ta' tie a seta<sup>1</sup> jintahac  
fa iimen: minn oarra t-triq.

Ighid l-awanzi fit-teknoloġija **Bibliografija**  
u x-xjenza tal-lum jistgħu  
jwasslu għas-sejba jew ii-  
konferma ta' uħud minnhom? ff.729-732

#### Bibliografija

Librerija Nazzjonali - Ms. **Vol. X**

#### G ADHOM HEMIVJ I^LUM?

Tu! dawn ii-350 sena, fil-Birgu  
tibdi kbir u mh u  
ghalkemm ta arda ta seb  
fejn dawn l-ghejun setghu  
kienu. I da meta tkellimt ma'  
xi anziani, uħud minnhom  
jiftakru diversi pompi li bihom  
kienu jtellghu l-ilma fi  
ckunithom.

Semmewli wahda arib id-dar  
ta' l-Arcipriet. Jista' jkun li  
hawn, fl-antik, seta' kien hawn  
id-dar ta' l-Alfier Bonnici.

Jiftakru ohra fejn *Triq Sant'  
Anton* tiltaqa' ma' *Triq il-  
Palazz tal-Gvematur*, vi in il-  
Allura, din tista' tkun  
dik ta' Kristofru Mino' jew ta'  
Dun Klement.

Ohrain semmew pompa ohra  
fi *Triq il-Lbi*, kantuniera ma'  
*Triq il-Papa Alessandri!* Ma  
tridx wisq biex din tkun dik li  
kellu f'daru Filippu Cosbor.

Pompa ohra li semmewli  
kienet in-naha tax-xaqlibs  
maghrufa b'ala *l-Im arraf*.  
Tghid din kienet dik fid-dar ta'  
Nardu d'Armeni?

Kien hemm pompa ttella' l-  
ilma n-naha *tal-Pjazzetta*, qrib  
ii-knisja ta' Monserrat. F'din  
ix-xaqliba hu maghruf li l-Ordni  
keliu xibini, fosthom il-Palazz  
tal-Gran Mastru u mieghu  
probabbilment xi mha en  
ukoll. Ailura jista' jkun li hawn  
kien hawn in-nixxiegha li fil-  
iebjta tagħha kien gharrqu lil  
dik il-mara.

**TRIQ IL-LBI - In-naha t'isfel tal-Palazz ta' Mnkizitur, fejn l-  
anzjani jiftakru pompa ttella' l-ilma. Fuq ix-xellug dar  
antika li tista' tkun dik ta' Filippu Cosbor**